

КАМЕЛИЯ ЖАБИЛОВА*
БЪЛГАРСКИЯТ ЗАРАТУСТРА. МЕЖДУ ПРЕВОДА И ПРОЧИТА
(ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ И НИКОЛАЙ РАЙНОВ)

Abstract: Undoubtedly, the perception of Nietzsche's work by philosophers belonging to other nations and cultures is a particularly popular topic in world history of philosophy. Numerous studies have recently been devoted to Nietzsche's influence on the spiritual traditions not only of Western and Eastern Europe but also of America and Asia. *The Nietzsche Style* is a challenge, equally in its provoking ideas, its "non-academic discourse" and with regard to its *translation*. This article aims to outline the general reception of Nietzsche's ideas in Bulgarian culture seen through the various Bulgarian translations of *Thus Spoke Zarathustra*.

Keywords: Nietzsche, reception of Nietzsche's philosophy, Pencho Slaveykov, Nikolay Raynov.

(...) всеки превод е вече тълкуване и дори може да се каже, че той винаги е завършване на тълкуването (...)

Ханс-Георг Гадамер. *Истина и метод*.

Кой е за нас Заратустра? Как трябва да се назовава той за нас? И както аз самият, и вие си поставихте въпроси, които чакаха отговор. Прорицател ли е той? Или може би изпълнител? Завоевател ли? Или наследник? Може би есен? Или лемеж? Лекар? Или оздравяващ болник? Поет ли е той? Или глашатая на истината? Освободител ли? Или усмирител? Добър човек? Или зъл изкусител?

Ницше. *Тъй рече Заратустра*.

„С Ницше в морето на немската наука за пръв път се появява черният пиратски флаг – един човек от друга раса, от друг корен; една философия не в професорска мантия, а в бойни доспехи. Ницше нахлува в немската философия като пиратите в испанския свят от края на шестнадесети век – орда диви, дръзки, необуздани *desperados*, които нямат националност, владетел, крал, знаме, дом и подслон. Като тях не завладява нищо за себе си или за някого над себе си – за някакъв бог, владетел, за някаква вяра, а го върши единствено заради насладата от завоеванието. Той, страстният смутител на *сивия покой*, на всеки уют, жадува единствено да разруши сигурното... След него като след пиратски набег остават ограбени черкви, осквернени хилядолетни светини, съборени олтари, умъртвени убеждения, стъпкани морални прегради, горящ хоризонт – чудовищен маяк на смелостта и силата“ (Цвайг 1985: 157–158). По този експресивен начин Стефан Цвайг характеризира присъствието на Фридрих Ницше не само в немската, но и в европейската културно-философска традиция. Това явно или имплицитно присъствие на немския философ сред основните литературни творби и философски течения на XX–XXI век още предстои да бъде изследвано. Като истински „господар на мислите“ Ницше, както отбелязва Исак Паси в предговора си към „Тъй рече Заратустра“, оказва безспорно влияние върху европейската литература. Неговите проблематични идеи-пророчества проникват

* Гл. ас. д-р в ИИОЗ, БАН. Email: cameli@abv

и имат трайно присъствие в творчеството на редица европейски писатели. В тази връзка достатъчно е да бъдат споменати Кнут Хамсун, Хенрих Ибсен, Август Стриндберг, Габриеле д'Анунцио, Андре Жид, Томас Ман, Леонид Андреев, Михаил Арцибашев и Дмитрий Мережковски. През изминалия век в списъка на авторите на есета, посветени на Ницше и неговото влияние върху личното им творчество, присъстват Бърнард Шоу, Стефан Цвайг, Хайнрих Ман, а руският философ Лев Шестов дори съизмерва с Ницше творчеството на най-великите руски писатели – „Доброто в учението на граф Толстой и Ф. Ницше“, „Достоевски и Ницше“. Философия на трагедията“ (Паси 1990: 5).

Българската култура от началото на ХХ век също не е отмината от влиянието на Ницше. Оригиналноста и сугестивността на слога му, издържан изцяло в духа на музикалната композиция, е не по-малко важен от очарованието и изкушението, което предизвикват неговите философски медитации. Този своеобразен изказ донякъде обяснява първоначалното проникване и възприемане на философското дело на Ницше както в Западна Европа и Русия в началото на ХХ век, така и в България, по литературен път. Литературната линия на рецепцията на Ницше е първата и с постоянно присъствие в културното ни пространство. Общата тенденция се състои в това, че в началото на ХХ век внимание върху философията на Ницше обръщат не водещи философи, а писатели, поети и литературни критици.

Нещо повече. В историко-философската литература, чийто обект е философското наследство на Ницше, независимо от различните изследователски интереси и интерпретации по темата, присъства постоянен рефрен, който, ако трябва да използваме думите на Пол де Ман, се свежда, най-общо казано, до следното: специфичните литературни аспекти на неговия философски дискурс. Действително, това е първото впечатление при запознаване с произведенията на немския философ: явната литературност на неговите текстове, които при това непрекъснато изказват твърдения, свързвани обикновено с философията, а не с литературата. Също така част от проведената от Ницше критика на западната метафизика се извършва не посредством аргументи, характерни за класическата критическа философия, или най-малкото, които не се толерират във философията, а чрез такива ценностни опозиции като *слабост и сила*, *болест и здраве*, *стадото и малцината избрани* и т. н., т. е. които освен че позволяват да бъдат произволно интерпретирани, но и самият Ницше допълнително ги натоваарва със смисли до степен, че става трудно да ги приемем сериозно (Пол де Ман 2000: 136).

Другата причина, поради която мнозина изследователи разглеждат Ницше по-скоро като поет, митотворец или просто като философстващ писател, е и използваните от него *концептуални персонажи* – Дионис, Заратустра, Христос, Сократ и др. Според Жил Делюз, чието мнение споделяме, при Ницше може да се говори с пълно основание, от една страна, за създаване и употреба на такива интензивни понятия като „сили“, „ценност“, „ставане“, „живот“, „озлобление“, „гузна съвест“ и т. н., и, от друга, именно тези „концептуални герои“ могат да бъдат разглеждани като своеобразни понятия. При Ницше концептуалните персонажи не са митични персонификации, нито са исторически лица или литературни герои. Тъй като, както отбелязва Делюз, различието между концептуал-

ните персонажи и литературните образи се състои най-вече в това, че първите са понятийни сили, а другите – афективни и перцептивни сили. Докато едните оперират върху плана на иманентност, който е образ на Мисълта-Битие (ноумен), то вторите – върху композиционния план като образ на Универсума (феномен) (Жил Делюз, Феликс Гатари 1995: 109–110).

* **

„Тъй рече Заратустра“ е най-превежданата, коментирана и цитирана книга на Ницше в българското културно пространство. Самият Ницше най-много цени тази си творба и многократно изтъква нейните достойнства. Така например в „Есе Номо“ той казва – „Измежду писанията си отделям *Заратустра*. С него аз направих на човечеството най-големия подарък, който то някога е получавало. Тази книга, чийто глас прокънтява през хилядолетията, е не само най-великото писание, което е съществувало и което диша въздуха на висините – тя същевременно е и най-дълбокото, родено от съкровените глъбини на истината, един неизчерпаем извор, в който ведрото се спуска, за да се издигне препълнено със злато и доброта“ (Ницше 1991: 5).

За първи път части от „Тъй рече Заратустра“ са преведени от Димитър Дечев, публикувани през 1905 г. на страниците на сп. „Мисъл“. Един много прецизен и художествено издържан превод (при който са използвани освен оригиналния текст, но и френски и руски преводи) е осъществен от поетесата Мара Белчева, извършен „под вещата и възискателна редакция на Пенчо Славейков“, издаден след смъртта на Славейков от авторитетното пловдивско издателство „Христо Г. Данов“ през 1915 г. Самият Славейков „коментира“ този превод чрез Иво Доля – един от най-близките му „двойници“ от „На острова на блажените“ – „... Доля преведе, заедно с жена си, най-обичаната му в последните години книга „Тъй рече Заратустра“ от Нитче и доказа, че езика на Острова на блажените, считан негоден като културно сечиво, е език, който може всичко да каже и тъй хубаво, както опитните културни езици. Върху развитието на поетическия език този превод ще има голямо влияние: това което са имали на ум преводачите, и което ги е подмамил да преводат тая велика книга. Значението на „Тъй рече Заратустра“ за развитието на поетическия език на Острова е равно на значението, което по други страни, имат класическите преводи на Библията“ (Славейков 1994).

Николай Райнов също е изкушен от предизвикателствата на тази творба и през 1919 г. предлага свой превод, излязъл със заглавие „Тъй каза Заратустра“. След близо десет години, явно неудовлетворен от първия си опит, писателят прави втори през 1938 г., променяйки заглавието – „Така каза Заратустра“, като отново не приема варианта на Д. Дечев и М. Белчева/Пенчо Славейков, утвърдил се впоследствие – „Тъй рече Заратустра“. Освен споменатите преводи, присъствието на Ницше – и като идеи, и като стилистика, е безпроблемно разпознаваемо в голяма част от произведенията на Н. Райнов. Много от рецензентите на „Богомилски легенди“ откриват в това произведение „ехо от проповедите на Заратустра“. Самият Н. Райнов в разговорите си с Петко Тихолов споделя за първото си „запознанство“ с Ницше. Когато предлага за коментар първия вариант на „Богомилски легенди“ на Антон Страшимиров, той ги харесва, но му препоръчва да прочете „Тъй рече Заратустра“. „И аз взех превода от руски.

Прочетох книгата, която наистина беше написана на друг език, не библейски: по-жив, притежаващ по-голяма поетичност. Та когато започнах да преработвам „Богомилски легенди“, усвоих стила на Ницше. Усвоих също така и някои негови похвати (Тихолов 1948: 431).

Тук следва да споменем и различните отзиви, засягащи най-вече адекватността на превода на *Заратустра*. Като се започне с коментарите на Иван Грозев във в. „Напред“ (Грозев 1919: 4), през критическите бележки на Димитър Дечев в сп. „Слънце“ (Дечев 1920: 8), та до обширната студия на Спиридон Казанджиев „Българските преводи на „Тъй рече Заратустра“, публикувана в кн. 2 на сп. „Златорог“ през 1920 г., в която детайлно се анализират не само достоинства и пропуските на съществуващите до този момент три превода на „Тъй рече Заратустра“: на Д. Дечев, М. Белчева/П. Славейков и Н. Райнов, но и се отделя внимание на *стила Ницше*, които го правят трудно преводим.

Именно това е една от особеностите на българските прочити на *Заратустра*, било като превод на тази основна книга на Ницше, било като коментари към тези преводи. От една страна, самите преводачи споделят опитите си с този текст, обикновено придружен със „самокритика“, и, от друга, задължително присъства „критика“ към другите преводни издания. Но може би най-коректен анализ на тези „прочити“ на тези преводи прави Жана Николова-Гълъбова в послеслова на „Тъй рече Заратустра“ (1990), отбелязвайки, че и трите превода от началото на ХХ в. са вдъхновени от съкровено общуване с Ницше и по тази причина в тях е отразен не толкова някакъв професионален интерес, колкото стремежът на преводачите да навлязат по-дълбоко в анатомията на Ницшевата мисъл и стил, да я изживеят в творческата ѝ пълнота и да ѝ намерят достоен стил и езиков еквивалент на български език (Гълъбова 1990: 356).

Отвъд превода на *Заратустра*

Тук следва да отбележим, че стихотворението на Пенчо Славейков „Сянката на свръхчовека“ (1897) е първото българско произведение, издържано изцяло в ницшеански дух, своеобразно маркиращо и началото на рецепционния процес на ницшеанската проблематика. Славейковата представа за Ницше и анализите му на основни теми от неговата философия – *Свръхчовека*, *Вечния възврат*, *Заратустра*, – развити в статиите му „Фридрих Ницше“ (1903) и „Заратустра“ (1920), са и основата, върху която следващите поколения български творци изграждат своите интерпретации, било чрез неприемане, оттласкване или възпроеждане на Пенчо-Славейковия Ницше.

Като отклонение от темата ще приложим важно измерение на използваната *техника* на маскиране и демаскиране от страна на Славейков, свързано с отношението му към присъствието на *гласа Ницше* в неговото творчество; присъствие, белязано изцяло от знака на мистификацията. Какво имаме предвид. От една страна, интересът на „жреца и воина“ на модерното изкуство към личността и делото на Ницше не подлежи на съмнение. Дори само мотото-посвещение от М. Белчева на титулната страница на „Тъй рече Заратустра“ (1915), което гласи, че това е заветът на П. Славейков, „под чието око е почнат и завършен“ този превод, откроява пределно ясно каква роля в българската култура е отреждал той на тази творба, наречена от него „единствената книга“, „новото евангелие“, „Ницшевата Атина и Акропол“. Към това трябва да доба-

вим и наличието на цяла „ницшеанска“ библиотека: П. Славейков е разполагал с екземпляри от всички книги на немския философ, и то в различни преводи (от някои – и по две, от *Заратустра* – няколко), както и с многобройни изследвания, посветени на философията, личността и живота на Ницше. Но, от друга страна, отношението му към немския философ не се поддава лесно и безпроблемно на квалификации и дефиниции. Така например чрез Иво Доля Славейков казва, че, макар и да не е ницшеанец, „обича да цитира Нитче“, защото „смята неговите мисли за рози и се стареа да ги вмести в букета на своите мисли колкото се може по-добре“. А за Стамен Росита, друг негов „двойник“, той твърди: „Всичко това Росита е подслушал от Нитче, онзи модерен титан, който изгуби ум в борбата за „Преценка на ценностите“. А може би Нитче е само изяснител на това, което е живяло в инстинктите на поета и оформяно от ръцете на неговата орисница в живота – защото всяко цвете хваща корен, когато има почва за него“. Също така в първото издание на „На Острова на блажените“ Славейков напътства критиците да „дирят в нашия поет един ученик на немския поет-философ, а не духовен роб“, докато във второто издание той променя пасажа – „нашият поет не е ни ученик на немския поет-философ, а камо ли негов роб“. Но пък за Бойко Раздяла казва, че е „близък роднина на творителя на „Заратустра“.

Това са малка част от примерите, които могат да бъдат приведени в защита на тезата за преднамерената мистификация, извършена от Славейков по отношение на влиянието на Ницше върху неговото формиране и развитие като творец. Но това, което е по-важно и пряко ни интересува в случая, е, че тези примери демонстрират известна дистанция спрямо идеите на немския философ. Дистанция, породена от желанието на Славейков да отстоява собствената си творческа индивидуалност и независимост.

П. Славейков е първият автор в българското културно пространство, който обвързва образа на библейския Христос и Ницшевия Заратустра. В статията си „Заратустра“ той мотивира възможността за такава асоциация по следния начин: „Неговата цел (на Заратустра – б. м., К. Ж.) не е да донесе обикновено щастие, да снесе царството небесно на земята, а онова щастие, онова царство небесно, за което Христос казва, че е в нас самите. Разликата между Христос и Заратустра е повечето външна... Един паралел между Христа и Заратустра би бил съвсем на място и ако ги очистим от противоречията им, те и двамата биха ни показали един и същ душевен образ, различен може би само в печата на времето“ (Славейков 1994: 83). Тази аргументация на Славейков повтаря отношението на самия Ницше към Исус: „Царството божие не е нещо, което се очаква – за него няма нито вчера, нито утре, и след хиляди години то няма да настъпи – то е само опит на сърцето, то е навсякъде и никъде...“ (Ницше 1991: 41).

Действително, отношението на Ницше към Исус е проблематично и нееднозначно, простиращо се от пълното отрицание до пълното утвърждение. Многочислени фрагменти свидетелстват за едно движение на привличане-отблъскване и утвърждаване-отрицание на неговата личност. Но това не пречи на немския философ да подписва ръкописите в края на живота си с „Разпна-

тия“, а поставяйки евангелската фраза *есе номо* за заглавие на своята авто-био-библиография, той явно е търсил и внушението на една директна аналогия.

Но за да можем да разберем критиката на Ницше срещу християнството и оттам да изясним отношението му към Христос, е необходимо като начало да видим какво самият той разбира под християнство. Разбира се, критиката на Ницше срещу християнството следва да бъде разглеждана в по-широкия план на критиката му към метафизиката и идеализма и по-точно на християнския морал, който е тяхно следствие, а не изолирана тема от общия контекст на философската му стратегия. Но пълноценното проследяване на тази част от Ницшевата философия надхвърля целите на настоящото изследване. Затова в резюмиран вид ще се спрем на неговото разбиране за личността и делото на Иисус, довело може би до парадоксалното му обвързване с образа на Заратустра както от страна на П. Славейков, така и от други български автори.

За Ницше е „имало само един християнин и той е умрял на кръста“, а това, което е отричал той, е „всичко, което днес се нарича християнство“, т. е. Ницше разбира под християнство християнството на апостолите и Църквата, на което Христос не е родоначалник – „Не трябва да смесва християнството като *историческа реалност* с онзи негов корен, за който напомня името му (...) Безпрецедентна злоупотреба е, когато такива упадъчни образи и превратни форми, които се наричат „християнска църква“, „християнска вяра“ и „християнски живот“, се обозначават с онова свещено име“ (Ницше 1991: 41–44). И в този смисъл той се обявява за „Антихрист“. Фрагменти от „Тъй рече Заратустра“ също свидетелстват в тази посока: „Наистина твърде рано е умрял този евреин, когото почитат проповедниците на бавната смърт (...) Вярвайте ми, братя мои! Той умря твърде рано, той самият би се отрекъл от своето учение, ако беше достигнал моята възраст!“ (Ницше 1990: 123).

Това обвързване на Заратустра с Христос е постоянен елемент от рецепцията на Ницше в България и наличието на такива асоциативни връзки в тогавашния културен контекст не са изключение и безпроблемно се проследяват и при други автори: след Славейковото сравнение на „Тъй рече Заратустра“ с Библията, Д. Дебелянов¹ я носи вместо Библия във фронтвата си раница. В тази

¹ Според Иван Радев ние разполагаме с далеч по-голям документиран интерес на Димчо Дебелянов към творчеството на Ницше – „За да изгради суверенната си представа за същността и качествата на неговия роман „Тъй рече Заратустра“, поетът се снабдява с екземпляр от негово немско издание, издирва и има под ръка екземпляр от превода му на френски. През 1915 г. си набавя току-що отпечатания от Мара Белчева и редактиран от Пенчо Славейков превод на български. По тях Дебелянов осъществява своя изключително задълбочен прочит, придружавайки всеки от екземплярите с коментиращи текста бележки, подчертавания, добавки, съпоставки, разночетения и пр. И трите томчета ги намират в походното му сандъче след неговата гибел на фронта. Да, той е част от библиографията на Ницше като автор, на неговия преводач, но в действителност принадлежи, с неща важни и показателни, и към биографията на този български поет – негов ревностен читател. Може би точно липсата на специфичен статут е причината тези уникални екземпляри, с които Дебелянов е работил така задълбочено, макар да се знае, че до известно време са били реалност, по-късно да са потънали в някоя библиотека, без да можем да ползваме това тяхно обогатено „вторично битие“; (<https://litenet.bg/publish2/ivanradev/za-statuta.htm>).

връзка можем да си припомним думите, които младият Гео Милев написва в едно писмо до баща си Милчо Касабов от 1914 г., според които Ницше е също „брат на Христа, втори син на Дева Мария“. В същото писмо той споделя и плановете си за студия под заглавие „Ницше като продукт на християнството“, за чието съдържание можем само да предполагаме. Безспорен е и антихристиянският патос (в терминологията на Ницше) на българския поет, особено в статията му „Държава и църква“ – „(...) туй, което се нарича християнска църква, не е нищо друго освен сбор от изопачаванията на Христовото учение начело с езическите мъдрости на първия изопачител на християнството – апостол Павел (...)“ (Милев 1964: 238).

Ето какво казва и Сп. Казанджиев: „Заратустра прилича в това отношение на Христа с неговата „сила на небето и земята“ и с обещанието му „да дойде пак“ между хората. И ако връщането на Христа означава „живот вечен“, така и вечното възвръщане на Заратустра е в същност вечно утвърждаване на живота“ (Казанджиев 1939: 172).

Тук следва отново да споменем романа на Николай Райнов „Между пустинята и живота“ (1919), който, според Едвин Сугарев, художествено осъществява тези налични и дискутирани в културното съзнание на тогавашните творци асоциации между Христос и Заратустра. Чрез сливането им българският писател апострофира не само филистерското съзнание, в което те са несъвместими, но до голяма степен и самия Ницше. Това е също и един апостроф към традиционното тълкуване на Заратустра, който, както вече казахме, е зададен от Славейков. И ако текстът като цяло следва и се придържа към новозаветния сюжет и евангелското послание, макар и с големи и на места решителни отклонения, то главният герой Йешу е на пръв поглед много по-сроден със Заратустра, отколкото с всепрощаващия и благ Исус. Неговото слово е словото на самотния и силния, който сам изгражда себе си, незачитайки ничий авторитет и без упование в своята предопределеност; повечето от неговите проповеди звучат като своеобразни интерпретации на Заратустровите речи. Ето няколко произволно избрани примера:

„Не съм ви учил никога да вярвате... Да усещате съм ви учил, да постигате, да знаете, да осъществявате! Кой е чул от устата ми да излезе думата вяра? Та то е дума, определена за неверници!“

„Жесток се вижда на вси силният, защото е към себе си жесток. И няма поедра наслада за него от насилието върху себе си. Той дири товара, оставен от други, от по-слаби, за да го поеме на плещи, защото търси мощ и пътека на мощ.“

„Към светкавица и дело трябва да насочите своя устрем – и всяка творба на вашия живот да бъде внезапен блясък на скъпоценен камък. Пред очите ви трябва да се вият буреносни облаци, а в душите ви да пропълзва мокра тъмнина: тъй само бихте дочакали проведряване на своя устрем; тъй само бихте срещнали ясна шир на върховна замисъл.“

„Мъртвец е всеки, който казва „стига!“ на своя меч – и „доста!“ на своята арфа. В топли кътища седят само хилави бездарници и нефели умници: нима се е родило нещо велико без слънце, без поляна, без вихър и без дълъг друм.“

Действително, трудно може да бъде създаден по-дързък творчески проект, както отбелязва Едвин Сугарев: върху образа на Иисус се полага маската на Заратустра; преплетени са два драстично несъвместими от културни конвенции образа – божият месия и пророкът на новото време, рицарят на милосърдието, за когото любовта към ближния е основна нравствена категория, и вярващият само в себе си антихрист и проповядващ „любов към далечния“, възвестил края на ортодоксалния теологизъм с думите: Бог е мъртъв (Сугарев 1989: 17).

Или, ако трябва да обобщим: *Българският прочит* на философията на Ницше, направен било като превод на неговото *любимо* произведение „Тъй рече Заратустра“, било като коментари от страна на Пенчо Славейков и Николай Райнов далеч не е най-адекватният спрямо „автентичния Ницше“. Въпреки „гласа Ницше“, който, както видяхме, безпроблемно може да бъде открит в творбите им и който обикновено е предмет на изследване, не може да се говори за опростени адаптации на творчеството на немския философ. Този прочит се осъществява по-скоро под знака на непрекъснато отгласване и приобщаване към проблематичното му творчество, сякаш целящо да спази едно от основните изисквания на самия Ницше към своите последователи – „Сам тръгвам аз сега, мои ученици! И вие като мене тръгнете сами по пътя си – такава е моята воля. Наистина аз ви съветвам: отделете се от мене и се бранете от Заратустра! Може би измамил ви е той... Зле се отплаща човек на своя учител, ако цял живот остане само ученик. И защо не искате да разкъсате моя венец?“ (Ницше 1990: 94).

В тази връзка ще споменем Хайнрих Щамлер, който в своето изследване, посветено на влиянието на Ницше върху поезията на Теодор Траянов, изказва следното наблюдение за спецификата на цялостната рецепция на философията на самотника от Силс Мария в българското културно пространство – „Творческото осмисляне на идващи от Ницше идейни течения и стилистично-изразни средства трябва да се оцени при българите още по-високо заради факта, че за разлика от руснаците, чрез Ницше те намериха потвърждение на собствените си интуиции и мисловни интенции. При срещата си с Ницше българите не могат да се позоват на нищо свое, а се налага самостоятелно и непосветено да се сблъскат с него“ (Щамлер 1994: 121).

Обърнато заключение

*Тълкувам себе си, но не разбирам,
не мога сам да се интерпретирам,
но някой тръгне ли по своя път
той хвърля светлина на моя образ.*

Ницше. *Веселата наука*.

Обикновено в заключителната част на дадено изследване е редно да се направи „равносметка“ – било под формата на изводи или на „приноси“ към дадена тема. В случая в тази част ще обаявим единствено мотивите си за написването на тази статия. Този текст е част от студия – „Ницше в българската литература“ – и поради това е желателно той да бъде четен като подстъп към тази тема. Идеята на студията е провокирана от следните думи на Катя Зографова – „Безспорен факт е „ницшеанизъмът“ на българските интелектуалци от началото на века: от „вожда на българския модернизъм“ Пенчо Славейков през професорите Спиридон Казанджиев, Найден Шейтанов и Янко Янев, критика Димо

Кьорчев, та до нежни лирици като Димчо Дебелянов или преводачката на „Тъй рече Заратустра“ – поетесата Мара Белчева. Тема изкусителна и отделна“ (Зографова 2000: 1).

Използваме тези думи на Катя Зографова, както и дублиране на заглавието на бъдещото ни изследване със студията на Димитър Иванчев – „Ницше в българската литература“, тъй като темата е не само „изкусителна“, но и провокативна. Досега изследванията, които имат отношение към „литературната рецепция“ на философското наследство на Ницше в родното художествено творчество са маргинални, т.е. обикновено се прави „прочит“ през отчитане на „влияние“ на идеите на „самотника от Силс-Мария“. Идеята на студията е не само да продължи тази изследователска традицията, но и да проблематизира този „безспорен ницшеанизъм“ в търсене на „българския Ницше“.

Нещо повече. Един такъв поглед към съдбата на философското наследство на Ницше е ценен и продуктивен в две посоки. От една страна, проследяването на трансформациите на идеите на Ницше в различни философски култури и традиции е от значение при изследване на тези култури, но и, от друга страна – тази оптика допринася за разбирането на Ницше.

ЛИТЕРАТУРА

- Гълъбова, Ж. 1990. „Тъй рече Заратустра“ в българските преводни превъплъщения. // Ницше, Ф. *Тъй рече Заратустра*. София: Христо Ботев.
- Де Ман, П. 2000 *Алегории на четенето*. София: Критика и хуманизъм.
- Дельоз, Ж., Гатари, Ф. 1995 *Що е философия?* София: Критика и хуманизъм.
- Дечев, Д. Българските преводи на „Заратустра“. // *Слънце*, 1920, кн. 21–22.
- Зографова, К. 2000. Съорен Киркегор и модерната българска литература; <http://www.slovo.bg/old/litforum/010/zografova.htm>
- Иванчев, Д. 1934. Ницше в българската литература. // *Философски преглед*, № 3–4.
- Йорданов, Н. Христос и Ницше. // *Вяра и живот*, 1945, кн. 2–3.
- Казанджиев, С. Българските преводи на „Тъй рече Заратустра“. // *Златорог*, 1920, кн. 2.
- Милев, Г 1964. *Литературен архив II*. София.
- Ницше, Ф. 1991. *Ессе Номо*. София: ИК „Критика и хуманизъм“.
- Радев, И. 2017 За статута на определен кръг издания в публичните библиотеки; <https://liternet.bg/publish2/ivanradev/za-statuta.htm>
- Райнов, Н. 2003 *Между пустинята и живота*. София: Захарий Стоянов.
- Славейков, П. П. 1958–1959. *Събрани съчинения в осем тома*. София: Български писател.
- Славейков, П. П. 1994. Заратустра. // *Защо сме такива? В търсене на българската културна идентичност*. София: Просвета.
- Сугарев, Е. 1989. Между мита и реалността. // Райнов, Н. *Съчинения в пет тома*. София:
- Теохаров, В. 2005 *Експерименталната метафизика на Фридрих Ницше*. София: Библиотека 48.
- Цвайг, С. 1985 Фридрих Ницше. // *Европейската мисъл*. София: Георги Бакалов.
- Щамлер, Х. 1994 Фридрих Ницше и Теодор Траянов. „Песен на песните“. // *Литературно-естетически процеси на Балканите*. София: Моранг.